ISSN 2312-2781

2 (86) 2018

ОСОБЛИВА ДИТИНА: НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

EXCEPTIONAL CHILD: TEACHING AND UPBRINGING

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 68835

ПОСПІШАЙТЕ ПЕРЕДПЛАТИТИ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ФАХОВІ ЖУРНАЛИ

ДОКЛАДНІШЕ НА **PEDPRESA.UA**

видавництво
ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО

УДК: 376.056.36.016:821.161.2

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДЛІТКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Ніна Кравець, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна, kravez2015@gmail.com

Розглянуто використання на уроках літератури інноваційних технологій навчання з метою формування читацької діяльності у підлітків з інтелектуальними порушеннями. Визначено критерії інноваційності: підвищення ефективності корекційного процесу на уроках літератури за рахунок застосування інноваційних технологій; залучення всіх учнів класу до читацької діяльності з урахуванням їхніх індивідуально-типологічних особливостей; активізація читацької діяльності учнів із різним рівнем розвитку пізнавальних можливостей. Окреслено методичні принципи читацької діяльності: принцип розвитку читацьких інтересів, розвитку логічного мислення і зв'язного мовлення, врахування психофізичних і вікових особливостей учнів, формування і корекція структурних компонентів навички читання, дотримання індивідуального і диференційованого підходу в процесі читацької діяльності, дотримання функціонального підходу до вивчення літературознавчих понять. Завдяки принципам виділено функції читацької діяльності та чинники, що впливають на оволодіння читацькою діяльністю підлітками з порушеннями інтелектуального розвитку. Проаналізовано складові компоненти читацької діяльності: когнітивний, мотиваційний, рефлексивний, діяльнісний, комунікативний. Висвітлено методику використання на уроках літератури інноваційних технологій навчання (літературні ігри, діалогові та комп'ютерні технології, засоби підтримуючої комунікації) протягом усіх етапів роботи учнів з твором.

Ключові слова: підлітки, інтелектуальні порушення, інноваційні технології навчання, урок літератури, читацька діяльність.

Нина Кравец, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, г. Киев, Украина, kravez2015@gmail.com.

Инновационные технологии обучения и формирование читательской деятельности у подростков с интелектуальными нарушениями

Представлено использование на уроках литературы инновационных технологий обучении с целью формирования читательской деятельности подростков с интелектуальными нарушениями. Определены критерии инновационности: повышение эффективности коррекционного процесса на уроках литературы вследствие использования инновационных

© Кравець Н., 2018

технологий; привлечение к читательской деятельности всех учеников класса с учетом их индивидуально-типологических особенностей; активизация читательской деятельности учеников с разным уровнем развития познавательных возможностей. Очерчены методические принципы читательской деятельности: принцип развития читательских интересов, развития логического мышления и связной речи; учет психофизических и возрастных особенностей школьников; коррекция структурных компонентов навыка чтения; соблюдение индивидуального и дифференцированного подходов в процессе читательской деятельности; соблюдение функционального подхода к изучению литературоведческих понятий. На основе принципов выделены функции читательской деятельности; проанализированы составные компоненты читательской деятельности: когнитивный, мотивационный, рефлексивный, деятельностный, коммуникативный. Представлено методику использования на уроках литературы инновационных технологий обучения (литературные игры, диалоговые и компьютерные технологии, средства поддерживающей коммуникации) на протяжении всех этапов работы учащихся с произведением.

Ключевые слова: подростки, интелектуальные нарушения, инновационные технологии обучения, урок литературы, читательская деятельность.

Nina Kravets, Faculty of Correctional Pedagogy and Psychology of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanova, Kyiv, Ukraine

Innovative Learning Technologies and Formation of Reading Comprehension of Mentally Retarded Teenagers

The article deals with the usage of innovative learning technologies at literature lessons in order to form a reader's comprehension of mentally retarded teenagers. Analysis of scientific and methodological literature on this issue has made it possible to determine the following criteria of innovation: increasing the efficiency of correction process at literature lessons through the usage of innovative technologies; involvement of whole students of the class in reading activities according to their individual and typological features; activation of reading comprehension of pupils with different level of development of their cognitive abilities.

The methodical principles of reader activity have been defined: principle of development of the reader's interests, development of logical thinking and coherent speech, involvement students' psychophysical and age characteristics, formation and correction of structural components of reading skills, observance of an individual and differentiated approach in the process of reading activity, following to a functional approach in order to study literary concepts. The functions of readership have been distinguished: correctional, developmental, educational, cognitive, communicative, informational, aesthetic, interpretive. In addition, the author reveals the factors influencing the mastery of reading comprehension by mentally retarded teenagers. The components of the reading comprehension are cognitive, motivational, reflexive, active, communicative. The author describes how to use the innovative teaching technologies at literature lessons (literary games, dialogue and computer technologies, means of supporting communication) during all stages of students' activities with a literary work: preparing for the perception of the literary work; perception of the literary work; preparation for the analysis of the literary work; analysis of the literary work; the final stage of activity with the literary work.

Keywords: mentally retarded teenagers, innovative learning technologies, literature lesson, reading comprehension.

Останніми роками з'явилося немало інноваційних технологій навчання і виховання учнів. Зважаючи на те, що застосування на уроках літератури лише загальноприйнятих методів навчання літератури (репродуктивного, дослідницького, творчого читання, евристичного) не забезпечує оволодіння підлітками з інтелектуальними порушеннями читацькою діяльністю на належному рівні, ми використали інноваційні технології навчання на всіх етапах роботи учнів з твором у процесі читацької діяльності для корекції наявних у них порушень розвитку. Поряд із загальноприйнятими методами навчання літератури застосовували інноваційні навчальні технології: літературні ігри, діалогові й комп'ютерні технології, віртуальні екскурсії, засоби підтримуючої комунікації. Дидактична цінність ігрового методу в роботі з учнями з порушеннями інтелектуального розвитку полягає в тому, що корекційно-розвиткові й виховні цілі навчання реалізуються не відособлено, а в органічній єдності, у взаємодії. У грі створюються умови для корекції та подолання порушень багатьох психічних функцій, насамперед тих, що забезпечують увагу дитини до навчальної діяльності, виникнення навчальної мотивації [6]. Діти з інтелектуальними порушеннями в комунікативній взаємодії часто не спроможні відстоювати власну думку, довести її доцільність, захистити власні судження; а судження інших оцінюють залежно від позиції тих, із ким спілкуються; проявляються недоліки критичності й самокритичності, низький рівень самоконтролю. Негативний досвід міжособистісного спілкування призводить до замкненості, комунікативної фобії, неспроможності зрозуміти зміст почутого чи прочитаного матеріалу, відтворити й ефективно використати отриману інформацію. Певним чином здолати це допомагають діалогові технології навчання. [5]. Аналізуючи особливості освітніх технологій, С. Лавлінський довів взаємозалежність діалогу читача й мотивації навчальної діяльності, доцільність застосування навчального діалогу на уроці літератури: «Навчальний діалог на уроці літератури долає психологічний розрив між потребою поділитися своїми судженнями про прочитане, яка внутрішньо властива читачам-підліткам, і ситуацією спілкування на уроці, у якій ця потреба може реалізуватися» [7, 242–243].

Як засіб корекційно-розвиткового навчання комп'ютер стимулює пізнавальну активність учнів з інтелектуальними порушеннями, підсилює мотивацію до оволодіння знаннями й уміннями, сприяє індивідуалізації навчальної діяльності та управління нею, водночас забезпечуючи реалізацію корекційної, розвиткової, пізнавальної, естетичної, виховної, інформаційної функцій навчального процесу [4].

Потребу в читанні підтримували, застосовуючи різноманітні стимули читацької діяльності: схвалення, заохочення, з огляду на те, що однією з умов становлення читацької діяльності є формування ставлення читати із задоволенням. Зважаючи на це, враховували стан емоційно-вольової сфери розумово відсталих підлітків-читачів, пам'ятаючи застереження І. Кона: «потрібно остерігатися недооцінки емоційно-вольової сфери особистості, порушення якої можуть призвести до зниження працездатності» [3, 32].

Враховуючи роль інноваційних технологій навчання, визначили основні критерії інноваційності: підвищення ефективності корекційного процесу на уроках літератури через застосування інноваційних технологій; залучення всіх учнів класу до читацької діяльності з урахуванням їхніх індивідуально-типологічних особливостей; активізація учнів із різним рівнем розвитку пізнавальних можливостей до читацької діяльності.

Під поняттям «читацька діяльність» ми розуміємо спеціально організовану корекційно-компенсаторно спрямовану навчальну діяльність пізнавально-комунікативного характеру, що передбачає свідомо кероване сприймання учнем як суб'єктом читання об'єкта читання (тексту твору) та творче його опрацювання відповідно до психофізичних можливостей учня з метою розкриття та засвоєння змісту тексту; розуміння суті, вкладеної автором у текст; створення індивідуального смислу як засобу читацького саморозвитку та формування учня як цілеспрямованого активного читача.

Значення читацької діяльності для учнів розглянуто в роботах О. Ісаєвої, Г. Шелехової, Н. Світловської; розуміння учнями літературних творів розглядали М. Голдусь, Н. Сорокіна, В. Василевська, А. Брудний, Л. Доблаєв, З. Смирнова; особливості читацької діяльності вивчали О. Гончарова, О. Карсалова; питанням організації та керівництву читацькою діяльністю на роках літератури приділено увагу в працях О. Слижук. Ю. Соболєва, Т. Федорова проаналізували особливості роботи щодо формування й удосконалення читацької діяльності на уроках літератури, Т. Чебикіна – методику організації та проведення уроків позакласного читання. Особливості читацьких інтересів розглянуто в роботах Л. Божович, О. Мазуркевича, О. Савченко та ін.

Застосовуючи інноваційні технології, ми враховували, що формування читацької діяльності буде успішним за умови дотримання принципів навчання літератури: принцип поетапного оволодіння читацькою діяльністю: від сприймання-розуміння (аудіювання) до етапу активного читача; принцип послідовності в оволодінні видами читання (уголос, мовчазне); принцип одночасної корекції розумових і сенсорних процесів. Також дотримувалися методичних принципів формування читацької діяльності: принцип розвитку читацьких інтересів; розвитку зв'язного мовлення і логічного мислення; врахування психофізичних і вікових особливостей учнів; формування та корекції смислової й технічної складових навички читання; дотримання індивідуального і диференційованого підходів у процесі читацької діяльності учнів; дотримання функціонального підходу до вивчення літературознавчих понять.

З огляду на принципи навчання літератури зважали на те, що успішне формування читацької діяльності залежить від того, як вона організована, як впливає на формування особистості учнів. Особливості формування особи в діяльності розглянуто в роботах Б. Ананьєва, І. Беха, Віт. Бондаря, І. Єременка, Б. Ломова, С. Рубінштейна та ін. Питання формування читацької діяльності, становлення «кваліфікованого» читача досліджували О. Гончарова, О. Ісаєва, Б. Степанишин, М. Гнєзділов, Н. Кравець, В. Любченко, Л. Мірошниченко, Н. Світловська, Т. Ульянова та ін.

Художня література – єдиний вид мистецтва, що формує образне мислення. У процесі смислового сприймання творів, коли формується усвідомлений цілісний образ завдяки діяльності вищих когнітивних процесів (інтелектуальних) на основі нижчих когнітивних процесів (перцептивних) учень-читач опановує смисл читаного матеріалу, сприймаючи, розуміючи та усвідомлюючи його. Реалізуються функції читацької діяльності: корекційна, розвиткова, виховна, інформаційна, пізнавальна, естетична, комунікативна, інтерпретаційна, що закладені в її складових: навичка читання, літературознавчі знання, бібліотечно-бібліографічні знання й уміння, володіння прийомами смислового й художньо-естетичного аналізу змісту тексту та використання їх у власній читацькій діяльності. Зважаючи на функції, нами виділено компоненти читацької діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями: *когнітивний, мотиваційний, діяльнісний, рефлексивний, комунікативний.*

Когнітивний полягає в оволодінні бібліотечно-бібліографічними, літературознавчими, книгознавчими знаннями, які учень має здобути в процесі вибору літератури з доступного і рекомендованого кола читання, проведення смислового й структурного аналізу текстів різних видів і жанрів мовлення, розумінні теми твору й головної думки, причинно-наслідкових зв'язків, уяві та усвідомленні сутності прочитаного твору. *Діяльнісний компонент* свідчить про сформованість навички читання, міжпредметних умінь і способів діяльності; умінь читацької діяльності, зокрема умінь проводити аналіз, синтез, узагальнення сутності прочитаного, інтерпретацію його; сформованість спеціальних читацьких умінь і способів діяльності, що впливають на інтелектуальний та літературний розвиток учнів.

Комунікативний компонент передбачає читацьке спілкування, завдяки якому учень-читач осмислює реальний світ, що став об'єктом художнього відображення, пізнає світ художнього твору, рефлексує та оцінює власне читацьке «Я» у порівнянні з «Я» іншого. Читацьке спілкування – це складова читацької діяльності. Ми розрізняємо читацьке спілкування розумово відсталих учнів у двох видах: безпосереднє і опосередковане. Безпосереднє передбачає внутрішній діалог із самим собою про прочитане (*що я прочитав, про що саме, чому так описано*). Опосередковане читацьке спілкування полягає в комунікації з текстом, виступаючи складовою читацької діяльності як уявний діалог читача з автором, із героями. І перший, і другий види спілкування недорозвинуті, порушені та вимагають формування і корекції в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Мотиваційний компонент забезпечує позитивне ставлення до читання, інтерес до читання як художньої, так і науково-пізнавальної літератури, вияв потреби до читання літератури, емоцій. Для розумово відсталих особливе значення мають інтелектуальні емоції, пов'язані з читацькою діяльністю, які необхідно розвивати та коригувати: захоплення, сумнів, переживання чогось нового, пізнання його, прояви активності до його пізнання. З точки зору стану емоційно-вольової готовності учнів з порушеннями інтелекту до оволодіння читацькою діяльністю враховували такі показники: здатність долати труднощі у процесі діяльності, темп роботи (спрямованості), дотримання умов виконання завдання, адекватна реакція на оцінку вчителем виконаного завдання, свідоме регулювання власної

поведінки, здатність переборювати труднощі для досягнення мети. Оскільки в кожному класі спеціальної загальноосвітньої школи для дітей з інтелектуальними порушеннями навчаються діти, що суттєво різняться порушеннями, їх мотиваційний компонент читацької діяльності потребує значної корекції.

Останніми роками увага приділяється *рефлексивному компоненту*. Рефлексії сприяють уроки оцінювання і корекції навчальної діяльності (за І. Єременком), дидактична мета яких – рефлексивно-оцінювальна. Рефлексивний компонент спрямований на усвідомлення та оцінювання результатів власної читацької діяльності, оволодіння оцінювальними судженнями, проявом адекватного ставлення до самостійно прочитаного чи сприйнятого на слух тексту з голосу учителя, однокласників; оцінного ставлення до вчинків персонажів, описаних подій з коментуванням власного ставлення до цього, здатності порівнювати власні вчинки з вчинками персонажів творів, однокласників. Основне – залучення до діалогу, забезпечення діалогічності уроку літератури, формування умінь давати відповідь на ціннісно-смислові запитання, визначаючи читацьку позицію учня: *чому читає, що читає, як реагує на прочитане.*

Як свідчать наші спостереження, на читацьку діяльність підлітків з інтелектуальними порушеннями негативно впливають як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники, що знаходить відтворення у самостійній читацькій творчій діяльності учнів. Суб'єктивні чинники: наявність порушення, недостатня сформованість навичок читання, відсутність інтересу до читання художньої та науково-пізнавальної літератури. Об'єктивні чинники склали: недостатнє використання педагогами інноваційних технологій навчання, недостатнє комплектування шкільних бібліотек дитячою літературою та пресою, низька зацікавленість батьків дитячим читанням [9].

Для експериментального навчання у 7 класі ми використали оповідання Ю. Збанацького «У розвідці» і М. Чабанівського «Вірний».

Експериментальне навчання організували, враховуючи етапи вивчення твору: підготовка до сприймання твору (робота з біографією автора, з назвою твору), підготовка до аналізу твору, аналіз твору, підсумок, оскільки зважали на те, що в процесі роботи над твором учні повинні зрозуміти, що саме і чому це відбувається. Робота полягала в переході від розуміння *про кого* чи *про що* розповідається до розуміння *що саме розповідається*, тобто до смислу тексту.

На етапі підготовки до сприймання оповідання «У розвідці» – тип уроку пропедевтичний (за І. Єременком) з метою ознайомлення учнів з автором (письменником Ю. Збанацьким) пригадали історичні події з життя нашої Батьківщини, покладені в основу оповідання. Учні дізналися, що Ю. Збанацький до Другої світової війни працював учителем, а коли фашисти напали на Україну, став на її захист як командир партизанського з'єднання. Побачене й пережите під час визвольних змагань, участь дітей у боротьбі проти загарбників відтворив у багатьох творах, присвячених юним партизанам. Для більшого враження, збудження зацікавленості, інтересу до творів письменника, за допомогою комп'ютерних технологій продемонстрували ілюстрації до повісті Ю. Збанацького «Таємниця Соколиного бору».

Розпочинаючи роботу над оповіданням М. Чабанівського «Вірний», на першому пропедевтичному уроці ознайомлювали учнів з особливостями творчості письменника, звертаючи увагу на його особистісні людські якості, зокрема на трепетно-бережливе ставлення до природи. Щоб підлітки краще зрозуміли сутність вчинків Чабанівського, насамперед звернули увагу на спільне в житті обох митців – Збанацького і Чабанівського: участь у захисті Батьківщини від фашистів. Також провели гру «Так-ні», детальніше ознайомили з біографіями письменників та організовували уявне інтерв'ю з авторами: *Коли вперше почали писати твори? Як називається Ваш перший твір? Про кого чи про що в ньому розповідається?*

Актуалізуючи здобуті учнями знання, поглиблюючи інтерес до творчості автора, застосували технологію «пригадай автора». Дітям з множинними порушеннями розвитку (МПР) запропонували картки з прізвищами авторів та назв творів. Читаючи з екрану монітора завдання, учні самостійно відповідали на них.

Ознайомлення з кожним твором розпочинали з роботи над заголовком (назвою твору). Зосереджуючи увагу учнів на назві твору, використали прийом «передбачення»: *Про що можна дізнатися із назви творів Ю. Збанацького «У розвідці», М. Чабанівського «Вірний»?* Враховували не досить чітку диференціацію учнями сутності понять «твір», «заголовок», «назва твору». Для кращого розуміння сутності вказаних понять і ролі назви у творі, поряд із заголовком та уривком з твору на слайді пропонували графічну схему-модель **назва > твір** з одночасним використанням допоміжних запитань: 1. *Про що можна дізнатися з назви (заголовку) твору?* 2. *На що вказує назва: на час дії, місце дії, персонажа; на предмет, важливий для характеристики героя твору, на тему чи основну думку, виражену в творі?* Учні з МПР отримали відповідні картки для відповіді. Водночас використали прийом «відстрочена відгадка», запропонувавши учням на початку уроку загадку, відгадку якої було розкрито в ході роботи з твором на наступному уроці: *Чому оповідання називається «У розвідці», («Вірний»)? Яку назву ви можете запропонувати? Відповідь доповніть прикладами.*

На етапі сприймання твору обговорювали портрети персонажів, початок твору. Учням з інтелектуальними порушеннями у зв'язку з бідністю словникового запасу, особливо відсутністю експресивної лексики, важко характеризувати образи персонажів. Забування, інертність і косність нервових процесів, невміння переносити здобуті знання у нову ситуацію призводять до того, що без належної допомоги вони не в змозі визначити у творі головних і другорядних персонажів, запам'ятати їхні імена. Часто за асоціацією розповідають про персонажів з інших творів, доводячи «правильність» власної думки. Для корекції недоліків інтелектуальної діяльності використали схему-модель **твір > персонаж**, звертаючи увагу на статусно-рольову характеристику персонажів з метою опанування їхньої сутності, індивідуалізації дійових осіб, визначення рольових особливостей: вікових, родинно-родових, соціальних, суспільно-політичних. Учні визначали, який характер і тип людини зобразив письменник, виявляли унікальність персонажа, його відмінність від інших. Так, семикласники визначали, які ролі поєднує в собі Федько – персонаж оповідання «У

розвідці»: *хлопчик, сирота, партизан, доглядач коника, захисник, герой.* Використана презентація допомогла встановити трансформацію персонажа в рамках однієї ролі, на яких етапах розвитку сюжету та під впливом чого це відбувається, до чого призводить.

З метою розширення словникового запасу, розуміння сутності характеру персонажів, їхніх вчинків і поведінки, вчили описувати образи. Для опису образів Ігоря і Тимка запропонували такі завдання: 1. *Які слова використав письменник для опису образів хлопчиків?* 2. *Як охарактеризував кожного хлопчика письменник?* 3. *Доведіть: хто з хлопців позитивний персонаж, а хто – ні. Які їхні вчинки про це свідчать?* Водночас запропонували прочитати в ролях розмову Ігоря і Тимка за першої та останньої зустрічей.

Розумово відсталі, як і всі діти, люблять фантазувати, жити у світі фантазії. Застосувавши прийом «фантастичне доповнення», пропонували подумати, як можна закінчити оповідання «У розвідці», «Вірний».

Етап підготовки до аналізу твору передбачав завдання, що поєднували в собі аналітичні запитання і запитання евристичного спрямування, у яких відображено послідовність зображеного, характеристику вчинків персонажів, їхні стосунки, поведінку, причинно-наслідкові зв'язки між зображеним. Зважаючи на важливість бесіди, зокрема бесіди евристичного спрямування, для опанування учнями змістом і усвідомлення смислу твору М. Чабанівського «Вірний», бесіду проводили так, щоб учні могли відповісти на запитання: *чому?, для чого?, про що дізналися?, чому так сталося?* тощо, звертаючи увагу на розмову між Ігорем і Тимком: *1. Які слова використав письменник для характеристики персонажів? 2. Чому Ігор виступив захисником цуцика? 3. Чому Тимко не хотів віддавати безкоштовно цуцика? Про що це свідчить? 4. Як змінилося ставлення батька до прохання сина? 5. Доведіть, що Вірний виправдав свою кличку.* По закінченню бесіди запропонували створити усні портрети Ігоря і Тимка. Водночас використали технологію «діаграма Вена». На слайді у спільному для обох кругів секторі вписали спільні риси персонажів, а в кругах – відмінні риси. Клас об'єднали у дві команди з присвоєнням назви кожній. Учням пропонували довести доцільність чи недоцільність пропонованих рис героїв і запропонувати власні характеристики. Експерт (експериментатор) доповнював, узагальнював, оцінював роботу груп, залучаючи до колективного визначення групи-переможця. З метою перевірки ставлення учнів до описаної в оповіданні події застосували прийом «мікрофон», завдяки якому кожен висловлював власну думку: *«Найбільше я хвилювався, коли...», «З яким почуттям перегорнуто останню сторінку оповідання?».* Розв'язок зі слайда кросворда передбачав закріплення знань.

Формуючи читацьку діяльність, опиралися на її складову – аналіз тексту. Свого часу Г. Дульнєв вказував, що для розумово відсталих важливо зрозуміти зміст діяльності та способи її виконання [1, 145]. З метою усвідомлення учнями сутності зображених подій у процесі аналізу твору використали рольові ігри, порівняльні таблиці персонажів, зокрема їхньої мови, характеру, вчинків: (Ігоря і Тимка, діда Кирила і Федька). Краще зрозуміти мову персонажів, інтонацію, манеру висловлюватися допомагала гра «Відгадай по голосу». Умін-

ня виразного читання формували завдяки використанню корекційно-розвиткової комп'ютерної програми «Живий звук».

Застосувавши схему-модель: **твір > персонаж > вчинки > позитивні (негативні)**, навчали учнів аналізувати вчинки персонажів. У процесі аналізу твору як форму контролю навчальних досягнень використали тестовий контроль з огляду на те, що розумово відсталі підлітки знайомі з комп'ютером, працюють з ним у школі та вдома. Тести готували з дотриманням дидактичних принципів доступності, доцільності, достатності, науковості. Учням запропонували тест до оповідання Ю. Збанацького «У розвідці»»: *1. Ім'я головного героя оповідання «У розвідці»...* ***Федько.*** *2. Ім'я партизана, який пішов з хлопцем у розвідку ...* ***Кирило.*** *3. Попередня кличка коника, якого доглядав Федько ...* ***Качан.*** *4. Яку кличку дістав коник завдяки Федьку ...* ***Орлик.*** Глибше зрозуміти сутність характеру Федька, опису лісу, дерев, якими милувався хлопчик, сприяв прийом «порівняння творів двох мистецтв» – літератури й живопису, реалізувати який допомогла репродукція картини художника І. Шишкіна «Дуби». Також використали гру «Знайди пару», запропонувавши на слайді персонажів різних творів.

На підсумковому етапі вивчення твору використовували завдання на зіставлення й порівняння сутності зображених подій, явищ, дискусії. Підсумковий етап давав можливість виявити міру засвоєння учнями змістової та смислової сторін твору, сприймання його сюжетної й композиційної єдності, диференціювати зображене, насамперед зображені події, персонажів, їхні вчинки. Прийом «акваріум», за якого учні працювали в групах, виконуючи запропоноване на слайді завдання, допоміг глибше усвідомити сутність оповідання «Вірний»: *1. Ставлення Тимка до цуцика. 2. Розмова Ігоря з Тимком. 3. Догляд Ігоря за цуциком. 4. Заздрість Тимка. 5. Цуцик отримує кличку Вірний.*

Щоб учні краще зрозуміли сутність зображених у оповіданні «У розвідці» подій, причинно-наслідкові зв'язки, використали прийом «коло думок». Підлітки розмірковували над тим, чому перемагає добро, справедливість: *Федько добре доглядав коника. Орлик фізично зміцнів і допоміг пораненому Федьку. Хлопчик повідомив партизанів про ворогів. Ворогів знищили.*

На підсумковому етапі вивчення кожного твору дискусія та завдання на зіставлення й порівняння сутності зображених подій, явищ дали можливість виявити міру засвоєння змістової й смислової сторін оповідання, диференціювати зображене, насамперед події, персонажів, їхні вчинки, зрозуміти сутність зображених подій, причинно-наслідкові зв'язки: «Два ровесники – два стилі поведінки», «Себе не шкодуй – Батьківщину захищай».

Застосувавши прийом «фантастичне доповнення», запропонували учням подумати, як можна зобразити Тимка позитивним персонажем оповідання. Як допомогу використали різноманітні слайди із зображенням дітей з тваринами, яких вони доглядають: годують, ведуть на прогулянку, бавляться з ними тощо. Прийом допоміг глибше усвідомити особливості поведінки та вчинки хлопчика.

На підсумковому етапі роботи з оповіданням «Вірний» під час дискусії запропонувавши ряд запитань для обговорення: *1. Федько здійснив героїчний вчинок чи ні? Доведіть свою думку. 2. Пригадайте, як він повівся, виконуючи наказ діда*

Кирила? Для обговорення в процесі дискусії учні зачитали уривок з твору – опис вчинку Федька після поранення.

Щоб учні краще зрозуміли ідею твору, застосували прийом «ланцюжок думок». Підліткам запропонували поміркувати над тим, що на їхню думку означає: «*Робити добро – це ...*».

Підсумковий етап дав можливість виявити міру засвоєння учнями змістової та смислової сторін твору, сприймання його сюжетної й композиційної єдності, диференціювати зображене, насамперед зображені події, персонажів, їхні вчинки.

Отже, використання на уроках літератури інноваційних технологій сприяє формуванню і корекції читацької діяльності, творчому розвитку підлітків з інтелектуальними порушеннями, вирішуючи стратегічну мету сучасної освіти – формування творчої особистості. Завдяки інноваційним технологіям навчання такі підлітки оволодівають уміннями читацької діяльності, у них формується позитивна мотивація до читання літератури, яка переходить в інтерес; учні поступово стають читацько-компетентними активними читачами, що допоможе їм успішніше соціалізуватися у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Дульнев Г. М.* Основы трудового обучения во вспомогательной школе / Г. М. Дульнев. – М. : Просвещение, 1969. – 216 с.

2. Інноваційні технології навчання: навчальний посібник для студ. вищих техн. навч. закл. / кол. авторів; відпов. ред. С. Ш. Бахтіярова; науков. ред. А. В. Арістова; упорядн. словника С. В. Волобуєва – К. : НТУ, 2016. – 172 с.

3. *Кон И. С.* Психология ранней юности: книга для учителя / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 254 с.

4. *Кравець Н. П* Використання комп'ютерних технологій у процесі роботи розумово відсталих школярів з творами художньої літератури /Н. П. Кравець //Особлива дитина: навчання і виховання. Науковий, навчальний, інформаційний журнал, 2014. – № 1/69 січень-лютий-березень. – С. 28 – 37.

5. *Кравець Н. П.* Діалогові технології та корекція читацької діяльності розумово відсталих учнів на уроках літератури /Н. П. Кравець //Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. *Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*/ М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова". – Вип. 55 : збірник наукових праць /за наук. ред. академіка В. І. Бондаря. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – 254 с. – С. 108–115.

6. *Кравець Н. П.* Літературні ігри і виховання розумово відсталих учнів як активних читачів /Н. П. Кравець //Актуальні питання корекційної освіти ///Педагогічні науки: збірник наукових праць /за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський : ПП. Медобори-2006, 2015. – 348 с. – Вип. V. В 2-х т. – Том І. – С. 155–173.

7. *Лавлинский С. П.* Технология литературного образования. Коммуникативно-деятельностный подход : учебное пособие для студентов-филологов / С. П. Лавлинский – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – 384 с.

8. Підготовка вчителя до використання інноваційних педагогічних технологій у початковій школі: монографія / О. М. Коберник, Г. І. Коберник, Г. П. Волошина [та ін.]. – Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2017. – 190 с.

9. *Kravets N. P.* Readiness of Mentally Retarded Pupils-Teenagers to the Reader's Activity Mastering /N. P. Kravets //Intellectual Arhive. – 2015. – Volume 4. Num. 4 (July). Series "Education & Pedagogy". – Toronto: Shiny Word Corp. – P. 123 – 136. URI htt://enpuir. npu. edu.ua/handle/123456789/8413.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Dulnev G. M.* (1969). *Osnovy trudovogo obucheniia vo vspomogatelnoi shkole* [Fundamentals of labor training in secondary school]. Moscow: Prosveshchenie. [In Russian].

2. *Bakhtiiarova S. Sh., & Aristova A.V.* (Eds.). (2016). *Innovatsiini tekhnolohii navchannia* [Innovative learning technologies]. Kyiv: NTU. [In Ukrainian].

3. *Kon I. S.* (1989). *Psikhologiia rannei yunosti* [Psychology of early youth]. Moscow: Prosveshchenie. [In Russian].

4. *Kravets N. P.* (2014). Vykorystannia kompiuternykh tekhnolohii u protsesi roboty rozumovo vidstalykh shkoliariv z tvoramy khudozhnoi literatury [Use of computer technologies in the process of work of mentally retarded schoolchildren with works of fiction]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia. Naukovyi, navchalnyi, informatsiinyi zhurnal, №1/69, 28–37.*

5. *Kravets N. P.* (2016). Dialohovi tekhnolohii ta korektsiia chytatskoi diialnosti rozumovo vidstalykh uchniv na urokakh literatury [Dialogue technologies and correction of readership of mentally retarded students at literature lessons]. In *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. Vol. 55 (pp. 108–115).* Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova. [In Ukrainian].

6. *Kravets N. P.* (2015). Literaturni ihry i vykhovannia rozumovo vidstalykh uchniv yak aktyvnykh chytachiv [Literary games and education of mentally retarded students as active readers]. In V. M. Synov & O. V. Havrylov (Eds.), *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Pedahohichni nauky: Vol 5. Is. 1 (pp. 155-173).* Kamianets-Podilskyi: PP. Medobory-2006. [In Ukrainian].

7. *Lavlinskii S. P.* (2003). *Tekhnolohiia literaturnogo obrazovaniia. Kommunikativno-deiatelnostnyi podkhod* [Technology of literary education. Communicative-activity approach]. Moscow: Progress-Traditsiia. [In Russian].

8. *Kobernyk O. M., Kobernyk H. I., & Voloshyna H. P.* (Eds.). (2017). *Pidhotovka vchytelia do vykorystannia innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnolohii navchannia u pochatkovii shkoli* [Teacher training for the use of innovative teaching technologies in primary school]. Uman: Vydavets «Sochinskyi M.M.». [In Ukrainian].

9. *Kravets N. P.* (July, 2015). Readiness of mentally retarded pupils-teenagers to the reader's activity mastering. *Intellectual Arhive. Vol. 4. Num. 4 Series "Education & Pedagogy" (pp. 123–136).* Toronto: Shiny Word Corp. Retrieved from http://www.enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8413